

Bayelema len kela: BUBAKAR JARA

© A BAYELEMANA SAN 1985

OUA/CELHTO

AFIRIKI KA HADAMADEN NI FASOJAMAW
KA JOSARIYASUN

TARIKI ANI KAN BAYELEMA
TULOMA

OUA/CELHTO - B.P. 878

NIAMEY -- NIGER

DANTIGELI

Afiriki jamana minw sen bè Afiriki kelenya Tòn na, minw dinyèna ni Sariyasun in ye, n'a tògò ye "Afiriki ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyasun",

u bè hakiliw lajiqin, jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka laadalatònsigi tanni-wò-rònan latigè II5 (XVI) la, min kèra Morobiya (Liberiya) san 1979 zuluyekalo tile 17 ni tile 20 cè, n'a bè nin kun kan :

"Afiriki ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyasun labènko fòlò, min b'a jira kèrènkèrènnenya la, k'a fò fènw ka kan ka sigi sen kan, minw bè hadamaden ni fasojamaw josariyaw jiidi, k'u lakana";

U b'u bolomada Afiriki Kelenya Tòn Sariyasun kan, a jiralen bè min kònò kò "fè-rèfèrèli, damakènyè, kiirinyuman ni danbe ye Afiriki fasojamaw kuntilennaw n'u haminanko fòlòw ye, u bè minnu nò fè";

U ye layidu min ta nisòndiya la o Sariyasun in tigèda 2nan kònò, u bè segin o kan, n'o ye ka walifasomara sifaya bèe silatunun Afiriki kònò, ka u ka jèkabaara n'u ka cèsiriw bèn nyògòn ma, ni ka dò fara u kan cogo min na Afiriki fasojama ka dinyèlatigè bè

nògòya ka taa a fè, ka jèkabaara lawèrè dinyè kònò. O siratigè la, u b'u hakili to Dinyè Jamana Hòrònyalenw ka Tòn ka Sariyasun na, ani foroba dafalen min nyèsinnen bè Hadamaden ka josariyaw ma;

U b'u hakili to u ka lawale ko nyumanw ni Afiriki ka hadamadenya kunkòròtakow la, minnu ka kan k'u bila sira nyuman kan, k'u sòn hakili la u kètò ka Hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw miiri;

U b'a dòn k'a fò mògòninfin ka josariya jubajuw sigilen bè hadamaden halalakow de kan, ode koson dinyè mumè ka kan k'u lakana;

U b'a dòn fana ko fasojama ka josariyaw bè cogo min yèrè-yèrè, ani tanga min ka kan ka da u kan, wajibi o bè na ni hadamaden ka josariyaw tangali ye;

U b'a jate minè k'a fò josariyaw ni fèrèfèrèliw sòròli bè na n'i jòyòrò fali wajibiyali ye mògò kelen-kelen bèe ma;

U dalen b'a la k'a fò k'a ta si-san na, fo hakili ka to nyètaa josariya la kèrènkèrènnenya la;

Ko dugulenjoseriyaw ni politigijoseriyaw tè se ka fara ka bò sòrò ni hadamadenya ni seko

ni dònko josariyaw la, u faamuyacogo ni u forobayacogo la, wa ko sòrò josariyaw, ani hadamadenya josariyaw, ani seko ni dònko taw nyènabòli bè dugulenjoseriyaw ni politigi-joseriyaw sòròli nògòya ;

U hakili latigèlen b'a dòn ko u ka kan ka Afiriki bò jònya la pewu-pewu, Afiriki min fasojamaw bè kèlè la halisa, u ka yèrè-màhorònya lakika n'u ka danbe nò fè, wa u bè layidu ta k'a fò u bè walifasomara ni walifasomara cogoya kura ni siyadanfara ni banisirayalafasa ni jamana wèrèw ka kèlèdagaw, kèlè ju bè bò minnu na, ka olu silatunun, ani nyènawolomani suguya o suguya, sanko minnu kun ye : siya, kabila, fariwolo nyè, nanyògòn, kan, diinè ani politigihakilila;

U bè segin a kan k'a fò Afiriki Tòn, jamana taanabaliw ka jèkulu, ani Dinyè Jamana Hòrònyalenw ka Tòn ye hadamaden ni fasojamaw ka fèrèfèrèliw n'u ka josariya minnu dantigè u ka kumaw n'u ka bènkanw n'u ka sèbèn wèrèw kònò, ko olu ko ka gèlèn u ma;

U dalen b'a la tiqitigi k'a fò u ka kan ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw n'u ka fèrèfèrèliw jjiidi, k'u lakana, ka d'a kan, kòròlen, Afiriki kònò, jòyòroba de b'u la,

YÒRÒ FÒLÒ :

JOSARIYAW NI KETA WAJIBIYALENW.

TIGEDABA I.

HADAMADEN NI FASOJAMAW KA

JOSARIYAW.

Tigèda I.

Afiriki kelenya Tòn jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, u sònna a kònò josariyaw ni kèta wajibiyalenw ni fèrèfèrèliw ma, wa u b'u kan di k'a fò u bè sariyaw sigi sen kan, walima ka fèerè wèrèw tigè, cogo min na u bè se ka waleya.

Tigèda 2.

Mògò o mògò, jo b'i bolo ka bò josariyaw ni fèrèfèrèliw nu ma, minnu lakodònnon bè ni ka lakana a nyèbèrè ma Sariyasun in fè, k'a sòrò nyènwolomani si ma kè a la, sanko siya sira fè, ani kabila, ani fariwolo nyè, ani nanyò-gòn, ani kan, ani diinè, ani politigihakilila, walima hakilila wèrè, ani bùyòròjamana sira fè, walima mògòya sira fè, ani nafolo, ani wolocogo, ani cogo wèrè fèn o fèn.

Tigèda 3.

1. hadamaden bèe lajèlen dama ka kan tewu sariya la,
2. sariya ka kan ka bèe lajèlen lakana cogoya kelen na.

Tigèda 4.

Bin tè se ka kè hadamaden kan. Mògò o mògò, a ka kan tanga ka da i ka dinyèlatigè kan, ani i yèrèkun n'i ka maaya.

Mògò si tè se ka jè o josariya la k'a sòrò a man kan.

Tigèda 5.

Mògò o mògò, i ka kan ni tanga ni gasi ye, n'o ye hadamaden danbe taanyògòn ye. I ka maaya ka kan ka dòn fana sariya siratigè la. Hadamaden tulubòli n'a manògòsili fan o fan, sanko jònnya, mògòfeere, farisogo ni hakili nyankatali, ani nyangili ni minècogo juguw, hadamaden man kan ni min ye, walima minnu b'a ka mògòya kè tò k'a jè ye, olu kònnon don.

Tiqèda 6.

Mògò o mògò, a ka kan i ka kè i yèrèkun bolo, wa i hakili latigèlen ka kè. Don tè se ka kè mògò si n'a ka fèrèfèrè cè, fo n'o kun n'o kècogo pereperelatigèlen don kòròlen sariya fè ; kèrenkèrènnenya la, mògò si tè se ka minè walima ka datugu ni kun t'a la.

Tiqèda 7.

I°) - Mògò o mògò, a ka kan i fèla ka lamèn.

Nin bè o josariya kònò :

a) i ka se ka jamana kiiritigèdaw sègèrè ni ko kèra i la i yèrè b'a dòn min ni i ka josariyaw fònnen bè nyògòn kò, bènkan minnu bè sen kan, ani sariyaw, ani konyènabòsèbèn minnu bè sen kan, olu bè josariya minnu dòn ni k'u lakana ;

b) - a jate ka kan ka minè k'a fò i ma ko jugu kè, fo kiiritigèda yamaruyalen dò k'a jira k'a fò i ye ko kè ;

c) - i ka kan ni lafasabaga ye, wa i ka kan ka se k'i nyènata sugandi ;

d) - kiiri ka kan ka boli i kan kiirida tilen-nen fè, a tuma na.

2°) - Sariya tè se ka bin mògò si kan k'i ye ko kè, walima ko i nyinèna fèn dò kò, min tun tè nyangita ye sariya bolo a kètuma na. Nyangili si tè se ka kè, n'a y'a sòrò a ma nyèsigi kojugu kètuma na. Nyangili ye mògò kelen kunkanko ye, wa mògò wèrè tè se ka nyangi kojugu kèbaga nò na.

Tiqèda 8.

Ka fèrè i kònònamiiri ma, ka i nyèndiinè sugandi, k'a sirataama, o lakananen don. Mògò si tè se ka wajibiya a ka dan sigi fèrèfèrè ninnu na, fo n'a y'a sòrò dansigibaliya bè kè baasi ye jamako sira fè.

Tiqèda 9.

I°) - Mògò o mògò, i ka kan ni kunnafoni ye.

2°) - A ka kan, mògò o mògò, i ka se k'i fèla jira ni k'a jènsèn, sariyaw ni konyènabòsèbènw hukumu kònò.

Tiqèda 10.

I°) - Mògò o mògò, i bè se ka fèrè ka jè ni mògò wèrèw ye, nka o k'a sòrò a kèra sariya sira yamaruyalenw fè.

2°) - Mògò si tè se ka wajibiya ka don tòn na, nyògòndèmè wajibiyalen sen bòra a la, min

ko fòlen bè tigèda 29 kònò.

Tigèda II.

Mògbò o mògò, i bè se ka fèrè ka tònsgigi kè ni mògbò wèrèw ye. Dansigi kelen min bè o josariya la, o ye minnu jirala sariyaw ni konyè-nabòsèbènw fè, sanko jamana ka hère kòsòn, mògbò wèrè ka hère kosòn, kènèya sabatili kosòn, gasisigi kosòn, walima mògòw ka josariyaw n'u ka fèrèfèrèw kosòn.

Tigèda I2.

1°) - Mògbò o mògò, yòrò min ka di i ye i bè se ka taa yen, wa a ka kan i k'i sigiyòrò sugandi jamana kònò, nka o k'a sòrò i ma sariya ka sira fòlenw sòsò.

2°) - Mògbò o mògò, jamana o jamana ka di i ye, i bè se ka yen bila, hali i ka jamana. I bè se ka bò cogo min i bè se ka seoin ten fana.

Dansigi tè se ka kè o josariya la, fo n'a nyèsigilen don sariya fè, jamana ka hakililatigè lakanani kosòn, ani forobasigi, ani jama ka kènèya n'a gasi sigili.

3°) - Ni mògò o mògò nyè ganna, a tigi ka kan ka se ka kun donyòrò nyini ni k'a sòrò jamana wèrè la, ka da jamanaw danmasariya ni forobabènkansariyaw kan.

4°) - Ni dunan dò bisimilala a cogo la Sariyasun in batojamana dò fè, a tè se ka gèn ka bò yen n'a genkun ma yamaruya sariya fè.

5°) - Ka dunanw forobagèn, o kònnon don. Forobagènni ye genni ye min nyèsinnen bè jamakuluw ma, ka da u boyòrò, u siya, u ka kabila walima u ka diinè kan.

Tigèda I3.

1°) - Jamanaden bèe jòyòrò bè u ka jamana kow nyè nabòli la, u yèrèkun ma, walima u nyènamògò sugandilen fè, ka bèn sariya ka kècogo dantigèlenw ma.

2°) A ka kan fana jamanaden bèe ka se ka u ka jamana forobabaaraw kè.

3°) - Mògò o mògò, jo b'i ye ka bò forobafènw ni forobamagonyèw nu ma, ka d'a kan sariya bolo mògò man fisa mògò ye.

Tigèda 14.

Tigiya josariya lakananen don. Maga tè se ka kè a la, fo forobako sababu la, walima jama mumè ka bè kosòn, wa o ka kè fana sariya ka fèerè tigèlenw hukumu kònò, sariya minnu sigilen bè o kama.

Tigèda 15.

Mògò o mògò, a bennen bè i ka baara kè sarati bennen ni mògòwasasaratiw kònò, ni ka sara sòrò i ka baara ni min ka kan.

Tigèda 16.

1°) - Mògò o mògò, i se ye farikolo ni hakili kènèya min ye, jo bè'i ye i k'o sòrò.

2°) - Jamana minnu dinyèna ni sariyasun in ye, u b'u kandi k'a fò fèerè minnu ka kan ka tigè, u b'o tigè yalasa k'u ka jamaw ka kènèya lakana, ni ka u furakè ni bana y'u sòrò.

Tigèda 17.

1°) - Mògò o mògò, a ka kan i ka kalan ka ladamu.

2°) - Mògò o mògò, n'a ka di i ye, i bè se k'i sen don jamajè sekow n'a dònkow la.

3°) - Jama ka gasisigi, ani a bè min dòn laadalakow la nyuman ye, olu jiidili n'u tangali ye wajibi ye jamana fangaso ma, hadamaden ka josariyaw tangali hukumu kònò.

Tigèda 18.

1°) - Jama bangera denbaya la, wa denbaya ye jama jujòn ye. Jamana fangaso ka kan k'a lakana, k'a jan to a ka kènèya la, farikolo ni hakili fan fè.

2°) - Wajibi don jamana fangaso ma ka denbaya demè gasisigi kòlòsili la, n'o y'a ka baara ye, ani jama bè laadalako minnu dòn nyuman ye.

3°) - Jamana fangaso ka baara dò ye k'a jan to cogo min na nyènwoloma fèn o fèn bè da musow ni denmisènw kan, ka o silatunun, ani ka musow ni denmisènw ka josariyaw lakana, minnu jiralen don dinyè da falenw ni bènkwaw fè.

4°) - Mògò kòròlenbaw ni mògò dèsbèbagatòw fana ka kan ni lakananicogo kèrènkèrènnenw ye, ka da u magow kan, farikolo ni hakiliko ta fan fè.

Fasojama bèe dama ka kan. U danbèya kelen ye, u ka josariyaw ye kelen ye. Fasojama dò ka se ka kè dò wèrè kan, foyi tè se k'a jira k'o bènnon don.

Tiqèda 20.

1°) - Fasojama bèe ka kan ni finyè minèni n'a bilali ye. Fasojama o fasojama, a jo bè k'a nyènasira ta a yèrè ma. Mògò man kan k'a hakilinata don a kònò o sira kan, walima k'o jo bòsi a la. A b'a nyènapolitigisira sugandi cogo min ka d'a ye, k'a yèrè bò mògò la cogo min ka d'a ye, sòrò ni hadamadenyawalew sira fè.

2°) - Jo bè fasojama maralenw ni fasojama tònnyònenw bolo k'u yèrè bò mara kònò, o siratigè la, fèerè fèn o fèn lakodònnen don jamana bèe lajèlen fè, u bè se k'o tiqè.

3°) - Fasojama bèe ka kan ni sariyasun in fèjamana fangasow ka demè ye, u ka yèrèkunmabò kèlè la, kèlè min kuntilenna ye ka mògò wèrèw bali k'u mara, politigi, sòrò, walima seko ni dònko sira kan.

Tiqèda 21.

1°) - Fasojamaw sago bè u ka nafolow n'u ka dugukolo nafaw la. O josariya bè waleya jamaw ka nafa dèròndo kosòn. A tè se ka bòsi fasojama si la, cogoya si la.

2°) - Fasojama minnu ka fèn bòsira u la, jo b'u bolo k'o lasegin u yèrè ma, ni k'a nyini warihakè bènnon dò ka sara u ye a kunkòrò.

3°) - Fasojamaw sago ka kè u ka nafolow n'u ka dugukolo nafaw la, o kana u bali ka jamanaw ni nyògòn cè jèkabaara yiriwa sòrò sira kan, jèkabaara min sigilen bè nyògònbonya ni karama kan, ani falen-falen damakènyènen, ani forobasariyaw bakolow.

4°) - Jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, u kelenkelenna n'u jèlen b'u kandi, k'a fò u b'u sago kè u ka nafolow n'u ka dugukolo nafaw la, cogo min na dò bè fara kelenya ni bèn kan Afiriki kònò.

5°) - Jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, u b'u kandi ka tulubòli sifaya bèe kèlè nafasòròsira kan, tulubòli min, ni dunanw b'a kè, sango min ye dinyè nafanyinijèkulubaw ka wale ye, cogo min na jamana kelen-kelen bèe jama bè se ka bò jamana fènw nu ma a nyè ma.

Tigèda 22.

1°) - Josariya bè fasojama bèe ye ka bò nògò la sòrò ni hadamadenyawa lenw ni seko ni dònko siratigè la, cogo min ka di u ye, o k'a sòrò si t'i banamini si ka walew nyè yèrèdòn hukumu kònò, wa a ka kan fana u ka bò hadamadenya jèmafènw nu ma.

2°) - Jamanaw ka kan, u kelenkelenna walima jèkabaara kònò, ka yiriwali josariya waleyali sabati.

Tigèda 23.

1°) - Fasojamaw ka kan ni hère ni hakili-latigè ye kelenya ni forobaya siratigè la.

Badenya ni teriyasira minnu faamuyalen don Dinyè Jamana Hòrònyalenw ka Sariyasun kònò, Afiriki Kelenya Tòn seginna olu kan jamanaw ni nyògòn cè sirataamaw na.

2°) - Yalasa ka hère basigi, ani badenya ni teriyasiraw, jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, olu b'u kandi k'a fò u bè ninnu kòn :

a) Sariyasun in tigèda 12 bè yèrèkalifa josariya di mògò min ma, o ka fangatinyèwale daminè min nyèsinnen bè a bòjamana ma, walima min nyèsinnen bè jamana wèrè ma, min dinyèna ni Sariyasun in ye.

b) Fangatinyèwalew walima bagabagaliwalew ka dogo ka kè u ka dugukolo kan, ka nyèsin Sariyasun in fèjamana wèrè fasojama ma.

Tigèda 24.

Fasojamaw bèe ka kan n'u yèrè fèrèfèrèliyòròw ye, min b'u nyèfa, k'u ka yiriwali nògòya.

Tigèda 25.

Jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, u ka baara ye ka Sariyasun in kònòna josariyaw ni fèrèfèrèliw batoli yiriwa n'i k'u tanga, kalan ni ladamuni ni jènsènni fè, ani ka fèerèw tigè cogo la, fèrèfèrèliw ni josariyaw bè faamuya cogo min, wajibiyaw ni kèta wajibiyalenw bè faamuya ten.

Tigèda 26.

Jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye, u ka kèta dò ye ka kiiridaw ka diyanyekokè sabati, ani ka dinyè n'a ye baarada kèrènkèrènenw ka sigi sen kan, ka dò fara u nyè kan, baarada minnu ka baara ye ka Sariyasun in ka

Josariyaw ni fèrèfèrèli lakananew yiriwa,
ni k'u tanga.

TIGEDABA II.

KETA WAJIBIYALENW

Tigèda 27.

1°) - Mògò o mògò, kèta dòw wajibiyalen don
i ma i ka denbaya yòrò, ani jama yòrò, ani
jamana fangaso yòrò, jèkulu wèrè minnu la -
kodònnen don sariya fè olu yòrò, ani dinyè
jama bèe yòrò.

2°) - Mògò kelen-kelen bèe ka josariyaw n'a
ka fèrèfèrèw bè waleya k'a sòrò a tigi ma
don mògò wèrè ka josariya gasi la, a ma foro-
bahakililatigè tinyè, a ma don jama gasi la,
k'a ka nafa tinyè.

Tigèda 28.

Mògò o mògò, a wajibiyalen bè i ma i
ka i mògònyògòn jate fèn ye, k'a bonya, nyè-
nawolomako t'a la, ka sira bò a' ni nyògòn
cè min sababu la nyògònbonya ni nyògòn-
faamuya bè jiidi, ka tanga ni ka barika sòrò.

Tigèda 29.

O kò a wajibiyalen bè mògò ma :

1°) - A k'a janto a ka denbaya ka yiriwali
konyuman na, ani ka a jòyòrò fa denbaya in
kòndò, cogo min dabanya bè sinsi a kòndò, bonya
ni karama bè da a kan; a ka a somògòw bonya
sanga ni waati bèe, k'u balo, k'u dèmè ni
dèmèko y'u sòrò.

2°) - A ka a farikololafanga n'a ka dòntaw
bila a faso jama ka bila ia;

3°) - A bè bò jamana min na, walima a sigilen
bè min kòndò, a kana fèn kè min b'o ka hakila-
tigè bali ;

4°) - Ka mògòw ni nyògòn cè nyògòndèmè lasagon
ni ka dò fara a kan, sango n'a bè gèlèya la;

5°) - Ka faso ka yèrèmahòrònya lasagon ni ka
barika don a la, ani faso dugukolo mumè; kuma-
lasurunya la, a ka kan k'a jòyòrò fa a faso
lakanani la, sariya ka sarati dantigèlenw
hukumu kòndò;

6°) - A se ye baara min ye, a k'o kè; sariya ye bolomadèmè minnu dantigè bèe lajèlen ka nafa kama, k'o sara;

7°) - A ni jama cè, a k'a jija ka Afiriki laadaw la nyumanw lasagon ni ka u labarika, nyògòngònyèkùn hukumu kòndò, ani kumanyògònya ni jèkafò; kumalasarunya la, a k'a jòyòrò fa jama ka gasisigi ka nyètaa la;

8°) - K'a jòyòrò fa a seko damajira la, Afiriki ka kelenya waleyali n'a labarikali la.

TIGEDABA I.

CIYAKULU MIN SIGILEN BE HADAMADEN NI FASOJAMAW KA JOSARIYAW KAMA, O SIGICOGO N'A LABENCOGO
Tigèda 30.

Afiriki ciyakulu do sigira Afiriki Kelenya Tòn kèrè fè, min nyèsinnen bè hadama den, ni fasojamaw ka josariyaw ma, n'a bè wele "Ciyakulu" sèbèn in tò kòndò. A ka ciya ye ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw yiriwa ni k'u tanga Afiriki kòndò.

Tigèda 31.

1°) - Mògò tan ni kelen de bè ciyakulu kòndò, minnu ka kan ka sugandi Afiriki maaba tanunen-baw cè ma, minnu dònnon don n'u ka tilennenya n'u ka ladiya n'u ka tinyèfo ye, minnu jolen don fana hadamaden ni fajamaw ka josariyaw konyèw la; a bènnon bè kosèbè mògò minnu bè sariyakow kala mē olu ka sòrò u cè ma.

2°) - Ciyakulu mògò kelen-kelen bèe bè sigiyòrò ta tònsgigi la a yèrèkun tògò la.

Tigèda 32.

Jamana kelen mògò hakè tè se ka tèmè kelen kan ciyakulu kòndò.

Tigèda 33.

Ciyakulu mògòw bè sugandi gundo la jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajeba fè. Jamana minnu dinyèna ni Sariyasun in ye olu de bè mògò suganditaw tògò sèbèn ka di u ma.

Tigèda 34.

Jamana minnu dinyèna ni sariyasun in ye o kelen-kelen bée bè se ka mògò sugandita fila dòn de jira. Mògò suganditaw ka kan ka kè Sariyasun in fèjamana mògòw ye. Ni jamana kelon ye mogo fila jira, o fila la kelen tè se ka kè o jamana yèrè mògò ye.

Tigèda 35.

1°) - Afiriki Kelenya Ton sekeretèri zenerali bè wele bila Sariya sun in fèjamanaw ma u ka u ka ciyakulu mògò suganditaw jira kalo naani nyògòn sannì sugandili ka kè.

2°) - Afiriki sekeretèri zenerali bè mògò sugandita ninnu togo sèbèn ka foori sigini sira fè, k'a lase jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ma kalo kelen ka kòn sugandiliw nyè.

Tigèda 36.

Ciyakulu mògòw bè sugandi san wòorò de kama, a bè se ka kuraya. Nka mògò sugandilenw na, naani ka yamaruya bè dagun sugandili fòlò kèlen kò san fila, mògò saba wèrè ta bè dagun san naani tèmènen kò.

Tigèda 37.

Sugandili fòlò mana tèmèn yòrò min dòn, mògò minnu kofòlen don tigèda 36 kònò, Afiriki Kelenya Tòn jamanakuntigiw n'a jamananyèmògòw ka lajèba kuntici b'olu tògò bò kènè kan kalata la.

Tigèda 38.

U sugandilen kò, ciyakulu mògòw b'u kali k'a fò u bè kè mògò ladiriw ye, k'u b'u ka baara kè a kècogo la.

Tigèda 39.

1°) - Ni ciyakulu mògò dè banna, walima n'a y'a senbò kow la, ciyakulu nyèmògò bè sin ka Afiriki Kelenya Tòn sekeretèri zenerali laddònnya o la, o fana bè mògòw laddònnya k'a fò sigiyòrò kelen lankolon bè yen, k'a ta banni don walima yèrèsenbò don na.

2°) - Ni ciyakulu mògò tò bée kan kèra kelen ye k'a fò u baarakènyògòn dò ye baara bila kun wèrè la min tè waatininko ye, walima k'a tè baara nyè bilen, ciyakulu nyèmògò bè Afiriki Kelenya Tòn sekeretèri zenerali ladonniya, o tuma o b'a jensèn jamanaw kònbò k'a fò a tigi sigiyòrò lankolon don.

3°) - Sarati fàlen ninnu bée la, jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw bè mògò nyini sigiyòrò lankolon in na, fo n'i y'a sòrò a tigi bèna sigi min kè o kuntaala tè kalo wòoro bò.

Tègèda 40.

Mògò o mògò, ciyakulu kònbò i bè to n'i ka yamaruya ye fo i labibaga ka baara ta.

Tigèda 41;

Afiriki Kelenya Tòn sekeretèri zenerali bè ciyakulu sekeretèri jira, o kò, ka mògòw ni fèerèw ni magonyèw di, ciyakulu ka baara tè se ka kè nyè ma minnu kò. O bè na ni musakabbò min ye; Afiriki Kelenya Tòn bè jò n'o ye.

Tigèda 42.

1°) - Ciyakulu bè kuntigi ni kuntigidankan nyini a yèrè la san fila kama, min bè se ka kuraya.

2°) - A bè a kònsariyaw sigi sen kan.

3°) - Ni mògò wolonwula ma nyògòn sòrò kène kan ciyakulu tè se ka fosi nyènabò.

4°) - Sugandiliw sen fè ni fan fila fanga ye nyògòn bò, kuntigi de kan bè mèn.

5°) - Afiriki Kelenya Tòn sekeretèri zenerali bè se ka sigi ciyakulu ka tònsgigi la. A sen tè tònsgigi kò hakilijagabònyògonyew ni sugandiliw la. Nka ciyakulu nyèmògò bè se k'a nyini a fè a ka kuma ta olu sen fè.

Tigèda 43.

Ciyakulu mògòw, u ka baara hukumu kònbò, Afiriki Kelenya Tòn ka Bènkankan min bè lasigidenw ka nafa kèrènkèrènnenw n'u lakanasariyaw kun kan, u niyòrò b'olu la.

Tigèda 44.

Ciyakulu m̀ògòw ka saraw n'̀u ka alokasònw jate minènen don Afiriki kelenya Tòn ka baarakèwati la, min dantigèlen don sangani waati bèe.

TIGEDABA II.

CIYAKULU KA CIYA

Tigèda 45.

Ciyakulu ka baara ye :

1°) - Ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw jiiidi, kèrènkèrènnenya la

a) ka kunnafonisèbènw nyini ka kè nyogon kan, ka kalan ni nyinini kè Afiriki gèlèyaw kan hadamaden ni fasojamanaw ka josariyaw ta fan è, ka seminèriw ni kolòkuw ni kònferansiw kè, ka kunnafoniw jènsè, ka dusu don jamana mumè 'a yòrò kèrènkèrènnenw jekuluw la, minnu ka aara nyèsinnen bè hadamaden ni fasojamaw ka osariyaw ma, ani k'a hakililata jira nyèm̀ògbw a, walima ka kètaw da jira u la;

b) - ka kokècogow ni siraw labèn Afiriki nyè-m̀ògb̀kuluw bè se k'̀u sinsi minnu kan ka sariyaw sigi gèlèyaw kurutigèli kama, kiirisariya sirakan, cogo min na hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw, ani fèrèfèrèliwalew bè se ka latèmè konyuman;

c) - ka jè ka baara kè ni dinyè walima Afiriki ciyada bolofara t̀òw ye, minnu ka baara nyèsinnen don hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw yiriwali n'̀u lakanani ma.

2°) - ka hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw lakanani sabati Sariyasun in ka sarati danti-gèlenw hukumu kono.

3°) - Sariyasun in fèerè fèn o fèn, k'̀o jaara tigè ni Sariyasun fèjamana d̀ò y'̀a nyini a ka kè, walima Afiriki Kelenya Tòn ka ciyada siyada sigilen d̀ò, walima Afiriki tòn d̀ò, min d̀onnen bè Afiriki Kelenya Tòn fè.

4° - Jamanakuntigiw ni jamananyèm̀ògbw mana baara wèrè minnu kalifa a ma, k'̀olu kè.

TIGEDABA III.

CIYAKULU KA BAARAKECOGO

Tigèda 46.

Kow nyènyinini cogo fèn o fèn ka di ciyakulu ye, a bè se k'̀o kè. O siratigè la,

a bè se ka Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba lamèn, ani mògò o mògò, n'o bè se ka pereperelatigèli kè a ye.

I./ - SARIYASUN IN FEJAMANAW KA LADONNIYAW

Tiqèda 47.

Jamana min bè Sariyasun in hukumu kònò, n'a dalen b'a la k'a fò jamana wèrè, min fana bè Sariyasun in hukumu kònò, o y'a sòsò cogo dè la, a bè se ka sèbèn ci o jamana ma k'a hakili lajigin o yòrò la.

O sèbèn kelen bè ci Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba ni ciyakulu kuntigi ma. Kalo saba kònò, k'a ta sèbèn sòròdon na, a cira jamana min ma, o b'a nyini a cibaga fè a ka kow nyèfò a ye, ka kunnafoni sèbènnenw di a ma minnu bè ko faamuyali nògòya. N'a bè se ka kè, o nyèfòliw n'o kunnafoni sèbènnenw da ka kan ka se sariyaw ni konyènabòcogow ma, minnu ye waleyata ye, walima minnu bè ka waleya, , ani nyènabòsiraw, tèmè kèra minnu fè ka ban, walima minnu dulonnen don, walima se ma kè minnu ma fòlò.

Tiqèda 48.

Kalo saba sèbèn sinti sbrblen kò a tigi fè, ni ko ma nyènabò cogo la min bè fangaso fila bèe nimisi wasa, jèkafò sira kan walima hère sira wèrè kan, u fila bèe bè se k'a da jira ciyakulu la sèbèn kònò, min bè ci ciyakulu nyèmògò, fangaso tò kelan, ani Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba ma.

Tiqèda 49.

Tiqèda 47 fèerè tigèlenw tèmènen kò ni Sariyasun in fèjamana dè hakili la Sariyasun fèjamana wèrè ye a sariyaw sòsò, a bè se k'i sin ka sèbèn ci ciyakulu nyèmògò ni Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba ni jamana masina ma, k'u ladbnniya.

Tiqèda 50.

Ko min da mana jira ciyakulu la a tè se k'a jaaratigè fo a hakili ka latigè k'a fò konyènabòsira minnu ye soko ye, ni olu fèn bè yen, tèmè kèra olu bèe fè ka ban, fo n'a jèyara ciyakulu ma k'a fò o siraw taamali bè ka sumaya cogo la min man kan.

Tiqèda 51.

I°) - Ciyakulu bè se k'a nyini jamana fila ninnu fè u ka kunnafoni kisèma beè di a ma.

2°) - Ko nyè nabdtuma, jamana fila ninnu bè se ka mògò ci ciyakulu ma u tògò la, ani ka u fèlaw kè sèbèn ye walima k'u fò da la

Tigèda 52.

Ni ciyakulu ye kunnafoni nyènama bèe lajèlen sòrò tuma min ka bè jamana fila ninnu yòrò, ani yòrò wèrèw la, n'a y'a seko damajira kè ka fèerèw tigè minnu b'a to gèlèya kuru bè se ka tigè teriya la hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw hukumu kòbò, a bè kunayasèbèn di-la min bè ko nyèfò, ani a yèrè ka baara kun cèra min kan. O sèbèn bè dilan furancè damakènyènen kòbò, k'a ta ladonniya don na, min kofòra tigèda 48 kòbò. Jamana fila min fòlen don nyògòn kò, sèbèn in bè ci olu ma, wa a bè lase jamana-kuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajèba fana ma.

Tigèda 53.

Ciyakulu b'a ka kunayasèbèn lase tuma min jamana kuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajèba ma, a hakili/lafèn o fèn ka kan ka kè, a bè se k'a nyini u fè u k'o kè.

Tigèda 54.

Ciyakulu b'a ka baara kèlen kunayasèbèn jira jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka laadalatònsigi kelen-kelen bèe sen fè.

II./ - LADONNIYA WEREW.

Tigèda 55.

1°) - Tònsigi kelen-kelen bèe nyèkòrò, ciyakulu ka sèbènnikèla bè Sariyasun in kòkanja manaw ka ladonniyaw sèbèn, k'a di ciyakulu mògòw ma. Olu bè se k'a nyini k'u kòkòkòw dòn k'u faamuya, ni ka ciyakulu sègèrè n'u ye.

2°) - A da bè jira ciyakulu la n'o y'a sòrò o mògòw tila ni kò ko o ka kè.

Tigèda 56.

Tigèda 55 ladonniya kofòlen minnu sòròla ciyakulu fè, n'u bè hadamaden ni faso-jamanaw ka josariyaw kun kan, olu tè se ka fèsèfèsè fo fòlen ninnu bèe ka nyògòn sòrò :
I. - u tigi ka bugunnatigè, hali n'a y'a

nyini ciyakulu fè a tògò kana fò;

2°) - Û ni Afiriki Kelenya Tòn ka Sariyasun, in kana fò nyògòn kò;

3°) - Gasitinyèkuma walima nenili si kana kè u kòbò, minnu nyèsinnen bè jamana kofòlen ma, walima a ka ciyadaw, walima Afiriki Kelenya Tòn :

4. - Lakalalitajènsènnaw bè kunnafoni minnu jènsèn, a kana kè olu dòn fàralen ye nyògòn kan;

5. - A ka sòrò nyènbòsira minnu ye soko ye, n'o fèn bè yen, tèmè kèra olu bè fè ka ban, fo n'i ya sòrò a jèyara ciyakulu ma k'a fò o siraw taamali bè ka sumaya cogoya la min man kan;

6°) - U ka se ciyakulu ma furancè damakè-nyènen kònò, min b'a ta soko nyènbòsiraw ban-ni waati la, walima min b'a ta waati la, ciyakulu yèrè ye min dantigè, k'a fò k'a ta o don masina na a b'a da don ko la.

7°) - A kana taa sòrò u bè min kun kan, o jaaratigèlen kòrò don Dinyè Jamana Hòrònyalenw ka Tòn ka Sariyasun bakolow hukumù kònò, walima Afiriki Kelenya Tòn taw, walima Sariyasun in fèerè tigèlenw fè.

Tigèda 57.

Sanni ladònnya ka fèsèfèsè a bakolo yèrè la, a bè jamana min kun kan, fo a ka fò o ye ciyakulu nyèmbògò fè.

Tigèda 58.

1°) - Ciyakulu ka hakilijagabò tèmènen kò, n'a yera k'a fò ladònnya kelen walima caman bè ko kèlen kèrènkèrènnenw kofò, minnu b'a to mògò bè se ka siga k'a fò hadamaden ni faso-jamaw ka josariya dòn tinyèko juguyara, walima k'a caman tinyèna nyògòn fè, ciyakulu bè jamanakuntigiw ni jamananyèmbògòw ka lajè-ba lasòmi o la.

2°) - O tuma jamanakuntigiw ni jamananyèmbògòw bè se k'a nyini ciyakulu fè a ka o wale ninnu fèsèfèsè kosèbè, ka sòrò ka kunayasèbèn dafalen bò, bèn kèra minnu kan a bolo, ani min ni min ka kan ka kè a hakili la, o bè sèbèn min kònò.

3°) - Ni ciyakulu y'a dòn tigitigi k'a fò bilakasuma tè nya ko min na, a bè jamanakuntigiw ni jamananyèmbògòw ka lajèba nyèmbògòba ladònnya; o bè se k'a nyin'a fè a ka fèsèfèsèli kè.

Tiqèda 59.

1°) - Fèerè fèn o fèn tigèra tigèdaba in hukumu kònò, o bè to gundo la fo jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajèba ka yèlèma don o la.

2°) - Nka ni jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajèba ko a ka kè, ciyakulu nyèmògò bè kunayasèbèn jènsèn.

3°) - Ciyakulu nyèmògò bè ciya ka baara kèlenw kunayasèbèn jènsèn, yamaruya dilen kò jamanakuntigiw ni jamananyèmògòw ka lajèba fè.

TIGEDABA IV.

BAKOLO MINNU BE SE KA WALEYA

Tiqèda 60.

Ciyakulu bè tali kè dinyè forobasi-riya la, min bè hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw kun kan, sanko fèerè minnu bè Afiriki jamanaw bolo, minnu bè hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw kun kan, ani Dinyè Jamana Hòrònyalenw ka Sariyasun fèerè tigèlenw, ani Afiriki Kelenya Tòn ka Sariyasun taw, ani dinyè dafalen min bè hadamaden ka josariyaw kun kan, o taw, ani jè kèra ni fèerè wèrè minnu ye Dinyè Jamana Hòrònyalenw ni Afiriki jamanaw fè, hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw hukumu kònò, ani sòn kèra fèerè wèrè minnu la Dinyè jamana Horonyalenw ka Ton ka bolofara kèrènkèrènnenw fè, Sariyasun in fèjamanaw sèn bè bolofara minnu na.

Tiqèda 61.

Jo sariyaw dantigèli siratigè la, ciyakulu bè tali kè kèrèfèfèerè ninnu fana na: dinyè forobabènkàn wèrèw, lbokòlenw, walima kèrènkèrènnenw, minnu bè sariyaw sigi sen kan, sariya minnu lakodònnen don Afiriki Kelenya Tòn jamanaw fè; ko minnu bè kè Afiriki n'u bènne bè forobakiisaw ma hadamaden ni fasojamaw ka josariyaw hukumu kònò; laada minnu jate minènen don sariya fè ka caya, josariya

bakolo lbokblen minnu lakodònnèn don Afiriki jamanaw fè, ani kiiritigèko ni sariyaka.

Tigèda 62.

Sariyasun in fèjamana kelen-kelen bèe b'i kandi, k'a fò san fila o san fila, k'a ta Sariyasun in waleyali daminètuma na, a bè kunayasèbèn da kènè kan, min bè a ka fèerè tigèlenw jira, sariya sira ni sira wèrèw kan, cogo min na josariyaw ni fèrèfèrèli minnu lakodònnèn bè ni k'u lakana Sariyasun in kònbòlu bè sira sbrò.

Tigèda 63.

1) - Sariyasun in bèna bila Afiriki Kelenya Tòn jamanaw ka bila la, u ka u bolonò bila a la, k'u bolonò sèmentiya, walima ka don a hukumu kònbò.

2°) - Sariyasun in bolonòsèmentiyaminènw n'a donniminènw bè bila Afiriki kelenya Tòn nyèmògòba fè yen.

3°) - Sariyasun in bè don da la kalo saba bolonòsèmentiyaminènw ni donniminènw sbròblen kò Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba fè ka bè Afiriki Kelenya Tòn jamanaw tila ni kò yòrò.

Tigèda 64.

1°) - Ni Sariyasun in donna da la dòn, ciyakulu mògòw bè sugandi, saratiw kònbò minnu dantigèra Sariyasun in tigèda kèrènkèren nenw kono.

2°) - Afiriki Kelenya Tòn bè ciyakulu wele a ka tònsgigi fòlò la tòn soba la. Kò fè, ciyakulu nyèmògò bè ciyakulu wele tònsgigi la n'a ka kan ka kè, wa a dègòyalenba ka kan ka kè sinyè kelen ye san kònbò.

Tigèda 65.

Jamana min mana a bolonò sèmentiya, walima min mana don Sariyasun in hukumu kònbò a donnen kò da la, sariyasun in bè waleyala kalo saba bolonòsèmentiyaminènw, walima donniminènw dilen kò o jamana fè.

Tigèda 66.

Porotokòli walima bènkan kèrènkèrènnènw bè se ka Sariyasun in fèerè tigèlenw dafa kòsa fè, n'a kun bè.

Tiqèda 67.

Ni bolonbsèmèntiyasèbèn, walima donnisèbèn dò bilala Afiriki Kelenya Tòn soba la tuma o tuma, Afiriki Kelenya. Tòn nyèmògòba bè ton jamanaw ladonniya.

Tiqèda 68.

Yèlèma bè se ka don Sariyasun in na, walima segin bè se ka kè a kan, ni a fèjamana dò ye sèbèn ci Afiriki Kelenya Tòn nyèmògòba ma k'a nyini a fè o ka kè.

Yèlèma in da tè jira jamanakuntigiw ni jamana-nyèmògòw ka lajèba la, fo sariyasun fèjamana bèe ka ladonniya a la, fo ciyakulu ka a haki-lilata fò o jamana masina ka yèlèma nyininen in kan. Jamana minnu jèra ni Sariyasun ye olu tila ni kò ka kan kà jè ni yèlèma in ye. Jamana fèn o fèn mana sòn yèlèma in ma ka da a ka sariyabaw kan, yèlèma in bè don da la yen kalo saba, jamana kèlen kò ka Afiriki Kelenya Tòn nyèmògò ladonniya k'a fò a sònna a ma.

AFIRIKI JAMANAKUNTIGIW
NI JAMANANYEMOGOW BENNA NI
SEBE KANU KA TONSIGI TAN
NI SEGINNA KONO SAN 1981
ZUWIN KALO LA NAYROBI KENYA

JAMANA KAN

**AFRICAN CHARTER
ON HUMAN AND PEOPLE'S RIGHTS**

**CHARTRE AFRICAINE
DES DROITS DE L'HOMME ET DES PEUPLES**

**USULAR AFIRKA
GAME DA HAKKOKIN DAN ADAM DA NA AL'UMMU**

**AFIRIKI KA
HADAMADEN NI FASOJAMAW KA JOSARIYASUN**

publié par le CELHTO

1- version HAUSA
2- version BAMBARA

IMPRIMERIE DE L'INDRAP
B.P.10184
NIAMEY - NIGER